

रोहिंग्या : क्रौर्याने दहशतवाद संपुष्टात येईल?

चन्द्रशेखर पुरन्दरे

हजारो रोहिंग्या मुसलमान दररोज म्यानमारहून बांगलादेश व इतरत्र आश्रयासाठी जात आहेत. या विस्थापनाला ऐतिहासिक पार्श्वभूमी असली तरी सरकारी दडपशाहीच्या वरंवट्याखाली सरसकट लाखो रोहिंग्यांना चिरडण्यातून जे उरतील ते माणूस बनतील की परिस्थिती त्यांना दहशतवादी बनवेल?

राष्ट्र-राज्य आणि धर्म या दोन संस्था एकत्र आल्या की बहुधा मानवी वेदनेत भरच पडते. वेदना तीव्र करणाऱ्या शक्तींना नैतिक अधिष्ठानही मिळते.

याची उदाहरणे जगभर आढळतात. श्रीलंकेतील चहाच्या मळ्यातील तमिळ मजूर, सध्या मध्यपूर्वेतील याझीदी, कुर्द यांच्याबरोबर आता म्यानमारमधील रोहिंग्या मुस्लीम. सगळ्यांवरिल अत्याचार ऐतिहासिक आहेत.

पार्श्वभूमी

रोहिंग्या हे म्यानमारमधील राखीन राज्याचे रहिवासी. या राज्याचे नाव आधी अराकान होते. रोहिन शब्दाची व्युत्पत्ती अराकान शब्दापासून झाली, गा किंवा ग्या म्हणजे 'तेथून'. रोहिन-ग्या याचा अर्थ या प्रांताचे रहिवासी. ते तेथे १५व्या शतकापासून आहेत असा त्यांचा दावा आहे. (इतर अंदाजानुसार ७ व्या शतकापासून, म्हणजे इस्लामच्या जन्मापासून). हे लोक सुन्नी मुस्लीम आहेत, त्यांची स्वतःची संस्कृती आहे व म्यानमारच्या बहुल बौद्धधर्मियांच्या संस्कृतीपेक्षा ती भिन्न आहे. (श्रीलंकेतील हिंदु तमिळ व बहुसंख्य बौद्ध श्रीलंकन असाच प्रकार.)

दुसऱ्या महायुद्धात अराकानमधील बौद्ध जनतेने ब्रिटिशांच्या विरुद्ध भूमिका घेतली व ते जपानच्या बाजूने गेले तर रोहिंग्या स्वतंत्र मुस्लीम राज्य मिळेल या ब्रिटिशांच्या आमिषाला भुलून ब्रिटिशांच्या बाजूने होते. धार्मिक विद्वेषाचे हे अर्वाचीन कारण. (ब्रिटिशांनी कुर्द लोकांना स्वतंत्र राष्ट्राचे असेच आश्वासन दिले होते, तेही पाळले नाही.) नंतर म्यानमारच्या स्वातंत्र्यानंतर रोहिंग्या मुजाहिद्दीन ही अतिरेकी संघटना जन्माला आली व स्वायत्ततेसाठी म्यानमारच्या लष्कराच्या (तेव्हाचा ब्रह्मदेश) सतत संघर्षात राहिली. त्यांचे उद्दिष्ट किमान स्वायत्त राज्य व त्यापुढे जाऊन म्यानमारमधून फुटून पूर्व पाकिस्तानात सामील होण्याचे होते. १९६० च्या दशकात लष्कराने त्यांचा पराभव केला व ही चळवळ

संपुष्टात आली. (म्यानमार १९६२ पासून ५० वर्षे लष्करी अमलाखाली होता.) नंतर पूर्व पाकिस्तानचा बांगलादेश झाला. त्याची इस्लामी अस्मिता पाकिस्तानएवढी तीव्र नव्हती. त्यामुळे बाहेरचा ओढा कमी झाला. (तो आता इस्लामी आतंकवादाच्या जगभरच्या फैलावाने परत वाढताना दिसत आहे.)

तरीही म्यानमार सरकारविरुद्ध फुटीरतावादी मुस्लीम संघटना सक्रिय राहिल्या. १९७०च्या दशकात परत लष्करी कारवाईने हा विरोध दडपण्यात आला. त्यामुळे १९७०-८० च्या दशकापासून रोहिंग्या प्रामुख्याने बांगलादेश व पाकिस्तानला गेले. (आज पाकिस्तानात ५ लाख रोहिंग्या असावेत. त्यांचा उल्लेख पुढे आहे.) हे उद्रेक सतत चालू राहिले. २०१२ ला एका बौद्धाची हत्या, मागील वर्षी पोलीस ठाण्यावर हल्ला, इत्यादी. प्रत्येक वेळी लष्कराने प्रमाणाबाहेर हिंसा केली.

संघर्ष जसा होत राहिला तसाच रोहिंग्या जमातीविरुद्ध बहुसंख्य बौद्ध आकस वाढत राहिला. या लोकांना नागरिकत्व दिले तर उद्या ते देशाचे विभाजन करतील हा समज तेथे दृढ आहे.

१९८२च्या कायदानुसार रोहिंग्या म्यानमारचे नागरिक नाहीत. ३० वर्षांनंतर झालेल्या २०१४च्या पहिल्या जनगणनेतून म्यानमारमधील शंभरहून अधिक सगळ्या जमातींचा उल्लेख आहे, त्यातून रोहिंग्या वगळले गेले. त्यांना नागरिकांचे अधिकार नाहीत म्हणजे आरोग्यसेवा, शिक्षण नाही, प्रवासाचे स्वातंत्र्य नाही. कोणाशी लग्न करावे यावरही बंधने, दोनहून अधिक मुले अमान्य, वगैरे. याविरुद्ध वर दिलेले निषेध झाले.

सद्यस्थिती

आज रोहिंग्यांची लढाऊ संघटना म्हणजे अराकान रोहिंग्या साल्वेशन आर्मी. या २५ ऑगस्टला त्यांच्या सुमारे दीडशे सैनिकांनी २४ पोलीस स्थानकांवर व लष्कराच्या एका स्थानकावर

संघटित हल्ला केला. त्यात १२ पोलीस आणि ६० सैनिक बळी पडले. त्यानंतर लष्कराने सगळ्याच रोहिंग्यांवर वरवटा फिरवायला सुरुवात केली.

लष्करी प्रत्युत्तर अमानवी क्रूर आहे. मुस्लिमांच्या वस्त्या बेचिराख करण्यात आल्या व होत आहेत. हेलिकॉप्टरमधून अग्निवर्षाव करून खेडीच्या खेडी जाळून टाकण्यात आली आहेत. सॅटेलाईटने घेतलेल्या फोटोत हे दिसते. स्त्रियांवर, अगदी १२-१३ वर्षांच्या मुलींवर, लैंगिक अत्याचार हे आफ्रिकेतील रवांडा देशातील युद्धतंत्र म्यानमारमध्ये चालू आहे. त्याचा परिणाम म्हणून लोक बांगलादेशाला जात आहेत. अन्न-पाण्याखेरीज, अंगावरच्या वस्त्रानिशी, अर्भके उरी घेऊन, पाण्यातून, डोंगराळ प्रदेशातून कित्येक मैल उपाशीपोटी हा प्रवास होतो. पोचायलाच चार-पाच दिवस, पायी/बोटीने जावे लागते. त्यात म्यानमारच्या सीमेवर त्यांचे लष्कर किती जणांना ठार मारते, याचा आकडाही माहीत नाही. पण शेकड्यात लोक मरण पावत आहेत. आता म्यानमारच्या लष्कराने त्यांच्या सीमेवर जमिनीखाली सुरंग पेरल्याची बातमी आहे. त्यावरून जाणारे निर्वासित मृत्युमुखी पडतात.

लेख लिहिण्याच्या वेळी (सप्टेंबरचा तिसरा आठवडा) किमान चार लाख दहा हजार लोक म्यानमारमधून बांगला देशाला आले आहेत. रोज कधीकधी पस्तीस हजारापर्यंत. त्यात तेथे प्रचंड पावसाला सुरुवात झाली आहे. ही मानवी वेदना पश्चिमेत तरी टीव्हीवर अहोरात्र दिसते. प्रवासात कित्येक महिलांची प्रसूती झाली आहे. ती नवजात अर्भके (स्वयंसेवी संघटनांच्या नोंदीनुसार किमान ५००) मरणासन्न आहेत कारण उपासमारीमुळे आईचे दूध आटले आहे. जे कसेबसे जिवंत पोचतात, त्यांना बांगलादेश सीमेवर तात्पुरत्या छावण्यात ठेवण्यात येते. छावणीत दूषित व अपुरे अन्न मिळते. त्यामुळे होणारी रोगराई निराळीच. निश्चित मरण टाळण्यासाठी लाखोनी लोक या यमयातनातून जात आहेत.

त्याबरोबरच सशस्त्र निषेधाचा पाठिंबा वाढत आहे. हे सरकार आम्हाला दडपते तर त्याच्या विरोधात हिंसा करणे एवढाच पर्याय आहे असे निर्वासित रोहिंग्या तरुण पिढीचे मत आहे.

प्रश्नाचे संलग्न पैलू

नजरेत भरणारा प्रमुख पैलू म्हणजे निर्वासितात स्त्रिया व मुले, त्यातही एकटी पोरकी मुले, प्रचंड संख्येने आहेत. याचे एक कारण म्हणजे लष्कराने निवडून पुरुषांची हत्या केली असावी. दुसरे कारण म्हणजे सरकारविरोधी रोहिंग्या चळवळीने पुरुषांना आपल्यात सामील व्हायला सक्ती केली असावी.

स्थानिक सशस्त्र संघटनांना सौदी अरेबियासारख्या श्रीमंत मुस्लीम देशांतील रोहिंग्या मुस्लिमांचा आर्थिक पाठिंबा असण्याची शक्यताही नाकारता येत नाही. किंबहुना, तसे पुरावे मिळायला सुरुवात झाली आहे. दक्षिण पूर्व आशियातील इंडोनेशिया,

मलेशिया या मुस्लीम-बहुल देशांत रोहिंग्यांवरील या दडपशाहीचा निषेध सुरु झाला आहे.

पाकिस्तानातील ज्ञात आतंकवादी हफेझ असदने (मुंबई हत्याकांडाचा सूत्रधार) रोहिंग्या मुस्लिमांना जिहाद पुकारण्याचे आवाहन केले आहे. आजवर ख्रिश्चन, ज्यू व हिंदू या धर्माविरुद्ध मुस्लीम आतंकवाद आक्रमक होता, आता त्यात बौद्ध. या आंतरराष्ट्रीयीकरणाचा परिणाम थायलंडसारख्या बौद्धबहुल देशात, फिलीपिन्ससारख्या ख्रिश्चनबहुल देशात होत आहे. तेथे मुस्लीम फुटीरतावादी हिंसक चळवळी जोमात आहेतच, त्यांना या संघर्षाने खत-पाणी मिळेल.

आणखी एक समकालीन घडामोड म्हणजे, इराक-सीरियात पराभवाच्या उंबरठ्यावर असणाऱ्या मुस्लीम आतंकवाद्यांना (इस्लामिक स्टेटचे अनुयायी) नवीन भू-प्रदेशात शिरकाव करण्याची जरूरी आहे. ७०-८० असे विदेशी कट्टर आतंकवादी फिलिपिन्समध्ये तळ ठोकून आहेत व आणखीही त्या मार्गावर असण्याची बातमी आहे. म्हणजे, मध्य-पूर्वेबरोबरच आता दक्षिण-पूर्व आशिया संघर्षग्रस्त होईल अशी शक्यता आहे.

वर पाकिस्तानातील रोहिंग्यांचा उल्लेख केला. ते बहुतेक अराकानाबाद (त्यांच्या मूळ वसती स्थानावरून - अराकानवरून - हे नाव) नावाच्या कराचीतील अत्यंत दरिद्री झोपडपट्टीत रहातात. त्यांना पाकिस्तानी नागरिकत्व नाही. निर्वासित म्हणून ओळखपत्र असते, त्याचेही नूतनीकरण केले जात नाही. त्यामुळे काम धंदा, नोकऱ्या मिळत नाहीत, आरोग्य, शिक्षण सगळ्यांचाच अभाव. मुलांची आबाळ होते.

ते अ-नागरिक. तोच प्रकार बांगलादेशातील आजच्या निर्वासितांचा. किमानपक्षी आजवर बांगलादेशी म्यानमारच्या नागरिकांना तुच्छतेने वागवत, आता तो पूर्वग्रह कमी झाल्याचे दिसते. पण हे लोक हिंदू, ख्रिश्चन किंवा ज्यू असते तर त्यांना केवळ मानवी वेदनेच्या कसोटीवर बांगला देशाने आश्रय दिला असता का, हा प्रश्न तस्लीमा नसरीन या बांगलादेशातून अतिरेक्यांच्या भीतीने परांगदा व्हायला लागलेल्या प्रसिद्ध लेखिकेने विचारला आहे. त्यात थोडेफार तथ्य आहे.

म्यानमारच्या खऱ्या सर्वोच्च नेत्या आंग सान सू ची. त्या जवळजवळ पंधरा वर्षे नजरकैदेत होत्या, मग लष्करी राजवट गेली ती बहुशः त्यांच्या विरोधाने. त्यांना शांततेचा नोबेल पुरस्कारही मिळालेला आहे. त्या रोहिंग्या प्रश्नाबाबत १९ सप्टेंबरला प्रथम बोलल्या. त्यांचे आजवरचे मौन हे जगाला कोडे होते. मलाला युसुफझई, डेस्मंड टूटू या इतर नोबेल पुरस्कार विजेत्यांनी या मौनावर आश्चर्यही व्यक्त केले होते. सू ची यांचा नोबेल पुरस्कार काढून घ्यावा अशी मागणी तीन लाख लोकांनी केली.

(पान ३४ वर)

जगभर, रोहिंग्या (पान ११ वरून)

त्या पार्श्वभूमीवर त्यांचे वक्तव्य महत्त्वाचे. त्यात त्यांनी निश्चित काहीच आश्वासन दिले नाही. निर्वासितांची घरवापसी योग्य त्या छाननीनंतर केली जाईल, निम्म्याहून अधिक मुस्लीम खेडी अजून शाबूत आहेत, आंतरराष्ट्रीय निरीक्षकांना आमची हरकत नाही, इत्यादी. (विशेष म्हणजे, निर्वासितांच्या ज्या मुलाखती झाल्या त्यात कोणालाच परत जायचे नाही कारण हिंसेची भीती.) खरेतर, रोहिंग्या प्रश्नावर सू ची यांनीच एक समिती नेमली होती. संयुक्त राष्ट्रसंघाचे माजी सरचिटणीस कोफी अन्नान या समितीचे प्रमुख होते. समितीचा अहवाल या ऑगस्टमध्ये आला. त्यात स्पष्ट शब्दांत रोहिंग्या हा आर्थिक प्रश्न नाही (अराकान अविकसित राज्य आहे.) राजकीय आहे, त्यांना नागरिकत्व दिले पाहिजे हा निष्कर्ष काढला होता. त्या संदर्भात सू ची यांचे काहीच प्रतिपादन नाही.

यामागे कारण आहे. म्यानमार जेव्हा लोकशाही झाला तेव्हा निर्वाचित सरकार व लष्कर यांच्यातील सहमतीनुसार लष्कर व पोलीस पूर्णतः लष्कराच्या नियंत्रणाखाली रहातील हे नक्की झाले. त्याबाबत नागरी सरकार काहीही करू शकत नाही. लष्कर कसे वागते यावर सू ची यांना आजवर शासकीय अधिकार नाही. त्यामुळे आपण शब्द टाकला आणि त्याचा काही उपयोगच होणार नसेल तर? या पेचात त्या आजवर बोलल्या नसाव्यात. त्यांना होता तो फक्त नैतिक अधिकार, तोही आता संशयास्पद आहे. 'लष्कराला आता उचित वागायला सांगितले आहे', एवढा उल्लेख मात्र त्यांनी केला. एकीकडे लष्कर व दुसरीकडे लोकशाही टिकवण्याची धडपड यात त्या अडकलेल्या दिसतात.

निरीक्षण

यांत तीन-चार मुद्दे. सगळे भारतीय संदर्भात प्रस्तुत आहेत. सरकारी दमनाने आतंकवाद जन्माला येणे, त्याला दडपण्यासाठी दमन वाढवणे, त्याला उत्तर म्हणून आतंकवाद वाढणे हे दुष्टचक्र जगात सुरु आहे. रोहिंग्या मुस्लीम हे त्याचे उदाहरण आहे. लेखाच्या सुरुवातीला म्हटल्याप्रमाणे राष्ट्र-राज्य आणि धर्म हा विखारी संयोग आहे. म्हणजे राष्ट्राच्या सीमा सुरक्षित ठेवायच्या का एखाद्या प्रांताला त्यातून धर्माच्या निकषावर बाहेर पडण्याची मुभा असावी, हा प्रश्न आहे.

दुसरा मुद्दा म्हणजे अल्पसंख्यांकांची दंडेलशाही विरुद्ध बहुसंख्यांकांची दंडेलशाही. कधीही कोणत्याही धर्मात आतंकवादी अतिअल्प-संख्येच असतात. बहुसंख्यांना तो मार्ग व्यावहारिकदृष्ट्या परवडणे शक्य नाही आणि नैतिकदृष्ट्या मान्य होणेही शक्य नाही. पण तेच अल्प-संख्ये निदान मुस्लिमांमध्ये तरी आज बहुसंख्यांना वेठीला धरताना दिसत आहेत. त्यांच्याविरुद्ध आज म्यानमारमध्ये उभी राहिली आहे ती बौद्ध बहुसंख्यांकांची दंडेलशाही.

याला जोडून ऐतिहासिक पातकांची संकल्पना. दोन पिढ्यांपूर्वी रोहिंग्या ब्रिटिश साम्राज्यवादाच्या बाजूने होते, याची शिक्षा आधीच अन्नान्न दशा असणाऱ्या आजच्या बहुसंख्य रोहिंग्यांना दिली जात आहे. म्हणजे, तेव्हाही ब्रिटिशांना पाठिंबा देणारे त्यांच्यातील अल्पसंख्येच (नेतृत्व याअर्थी) होते, आजही म्यानमार सरकारविरुद्ध उठाव करणारे अल्पसंख्येच आहेत. 'कोणाच्या खांद्यावर कोणाचे ओझे' असा हा जीवघेणा प्रकार आहे.

पुढचा मुद्दा पूर्वग्रहांचा. त्यात धर्मांमुळे गल्लत होते. कोणीच अ-मुस्लीम आतंकवादी असू शकत नाही किंवा सगळे आतंकवादी फक्त मुस्लिमच असतात हा समज. उदा. तमिळ एलमचे आत्मघातकी मारेकरी, विशेषतः स्त्रिया, या हिंदू आतंकवादी. किंवा ती राजवट शांतताप्रिय बौद्ध धर्माची. दोन्ही पक्ष तितकेच हिंसक. राजवटीकडे आतंकवाद्यांपेक्षा संसाधने जास्त आणि हिंसेची मक्तेदारी हा फरक संख्यात्मक, गुणात्मक नाही. बौद्ध धर्म शांतताप्रिय हे श्रीलंकेत व म्यानमारमध्ये खोटे ठरले आहे. पण लोकमत ते स्वीकारत नाही कारण पूर्वग्रह - त्या धर्माची इमेज शांतीचा धर्म अशी आहे. (इस्लामकडे याउलट पाहिले जाते.)

चौथा मुद्दा स्वायत्ततेचा. तो अस्मितेशी निगडित आहे. आपली अस्मिता जर सभोवताल धोक्यात आणत असेल तर राष्ट्राच्या भौगोलिक सीमांबाहेरून मदत मिळवणे अन्याय्य ठरते का?

नंतर प्रश्न येतो तो समोरच्या चार लाख गलित-गात्र लोकात संभाव्य आतंकवादी कोण असेल, हे कसे ठरवणार? चार लाखांची भौतिक परिस्थिती अगदी रातोरात बदलली, सगळ्यांना मध्यमवर्गीय केले, तरी आतंकवादी जन्माला येऊ शकतो. ही शक्यता राष्ट्र-राज्य नाकारू शकत नाही.

आंतरराष्ट्रीय पातळीवर फार तर अल्पावधीसाठी मदत-कार्य होऊ शकते. म्यानमारला पुन्हा आंतरराष्ट्रीय बाजारातून बहिष्कृत करण्याने सामान्य नागरिकांचे हाल वाढतात. लष्करावर त्याचा विशेष परिणाम होत नाही हे दिसून आले आहे.

तात्पर्य, आज प्रत्यक्ष दिसणाऱ्या रोहिंग्यांच्या वेदनेला ऐतिहासिक पार्श्वभूमी आहे. ती नाकारणे म्हणजे प्रश्न तात्पुरत्या मलमपट्टीने सुटेल असा भ्रम आहे. राष्ट्र-राज्याच्या अल्प-दृष्टीने निर्माण केलेला प्रश्न त्याच्या आवाक्याबाहेर जाऊन जागतिक स्तरावर धोकादायक होणे ही शक्यता आहे.

www.art-non-deco.com
artnondeco@yahoo.co.uk

